

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (10.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejséből csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, agasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

1917 karácsonyára nem vállalkoztam hazautazni. Fűtetlen, rosszul közlekedő vonatok, anarchikus közállapotok, itt meg a Váci úton meleg van és rend, fegyelem. Idesék nagyon hívtak, de még a hozzám utazgatásról is lebeszéltem őket. Magamat nézve az állapotom, részükről pedig idős koruk miatt tartottam hátrányosnak az utazgatást, testvéreim pedig nyakig ülnek a gondokban. Elég sokan utaztak haza vagy ismerős családkhoz vendégségbe, az ünnepekre. Én sose csináltam az ünnepekből mutatós produkciót. Épp elég családot ismertem, barátokat, rokonokat, akik januártól decemberig marták, gyalázták egymást, vagy közönyösek voltak egymás gondja-baja iránt, de karácsonykor szemforgatóan körbeülték az ünnepi asztalt, és megjátszották a Szeretet ünnepét.

Nénjeim egyébként azért se igen törekedtek meglátogatni, mert nem lett volna hol megszállniuk a háborús Budapesten. Roko-

nunk, ismerősünk Pesten nem volt, a Váci úti katonai kollégiumban pedig nem szállhattak meg fehérnépek. Amellett kétfelé húztak az ügyben, hogy én végül is kit vegyek feleségül. Én már ekkor Zsófi néném tervéhez vonzódtam, elkönyveltem magamat Kolozsvári Piroska jövendő férjének. A házassághoz nem kell feltétlenül szerelem – az csak a szerelemhez kell. Belátam, hogy Zsófi nénémnek sok mindenben igaza van, Piroskának is nehéz lenne magához rendes embert találnia, ekkora házasulandó legényinségben, ami a háború harmadik évének végére Érolasziban is kialakult. Én azt is természetesen tartottam, amitől Zsófi néném félt, hogy 75 százalékos hadirokkant és fél lábára béna ember után se rohángásznak majd a hajadonok, akármilyen belső értékekkel is rendelkeznek az a férfi. Úgy gondoltam, a szerelem úgyis elmúlik előbb-utóbb, s utána annak kell meglennie egy elviselhető vagy éppenséggel jó házasságban, ami Piroska és köztem igazi szerelem nélkül is, pusztán egymás iránti tiszteletből, megértésből és helyzetünkbe való belenyugvásból már eleve meglehet. Ez így logikusnak is tetszett akkor, amikor erről gondolkoztam, csak arra nem számítottam, hogy nincs időnk egymást egybekelésünk előtt kitapasz-

talni, és eljegyzésünk, összeházasodásunk sürgetése Zsófi néném részéről olyan buktatókat rejthet magában, amelyeken később megbotolhat egy jó szándékkal összetákolts házasság. (Így is lett! De erről majd később, ha oda érek életem leírásával.)

Egyelőre minden erőnket és időnket a tanulásra fordítottuk, mi, a többség. Esténként összejöttünk egyik vagy másik szobában – mint említettem, minden teremben ott maradt a katedra meg a falitábla. – És segítettünk egymásnak a tanulnivalók jobb megértésében. Először az alsóbb osztályosok feladatait oldottuk meg a táblánál, közösen, ebbe tetszés szerint bekapcsolódtak a felsőbb osztályosok is. A feltett kérdések megválaszolása elősegítette tudásanyagunk kollektív gazdagítását, az egymástól való tanulást is. A feladatokat mindig a leggyengébb írta föl a táblára, s neki kellett próbálkoznia a megoldással. Ha nem sikerült, akkor segítettek neki a többiek.

A szobarendhez tartozott, hogy az elméleti anyagot, ha az illető tudott csöndben tanulni, ki-ki magolhatta a szobában, esténként. De aki jobban tudott tanulni, ha fölolvagatta magának, annak tanácsoltuk, hogy napvilágnál vegye igénybe e célra az iskolaudvar valamelyik sarkát, vagy este a folyosót, ahol sápadt villany égett. Este 9 óra után aztán tehetett bárki, amit akart. Pihent, olvasott, lefeküdt aludni, de a többit zavarni nem volt szabad. Nem voltak ezek világrengető újítások, de kissé megbabolázták azokat, akik sehogy se tudnak beilleszkedni egy célratörő közösségbe, ahol másokra is tekintettel kell lenni.

Áprilisban levizsgáztunk a harmadik és a negyedik polgári anyagából, és akkor még erősen ingadoztam, hol és milyen irányba tanuljak tovább. Tanárain jó része erővel tanítóképzőbe szeretett volna ajánlani, én meg inkább felső kereskedelmi-be akartam járni, vagy huszonhatodik életévemet számításba véve, mennél előbb kenyérkereseti lehetőséghez jutni, hogy valóban eljegyezhessem, még 1918-ban – ahogy Zsófinak megígértem – Kolozsvári Piroskát. Ennek a célnak a postamesteri tanfolyamra való föl vétel felelt meg a leginkább a számunkra felajánlott lehetőségek közül. Ezt választottam. Ez csak pár hónapos volt, de beletartozott a tanulmányi időbe a nyár is, és azzal kecsegtetett, hogy sikeres szeptemberi vizsga esetén azonnal elhelyezkedhetünk a postánál, ami végül is nyugdíjas állás, ha az ember megbecsüli magát, tisztességgel dolgozik. És hadirokkantnak éppen megfelelő elfoglaltság. Sikerült a ter-

vem, bekerültem a postástanfolyamra. Tetszett a dolog, buzgón képeztem magamat, oktatóink meg voltak velem elégedve.

Tanulmányaim körülményeit kissé nehezítette, hogy a Váci úti iskolaépületet 1918 nyarán teljesen ki kellett üríteni, általános takarítás végett. Minket rokkantakat egy Duna partján fölhúzott barakkba telepítettek, az viszont annyira tele volt poloskával, hogy szabad időnkben mással sem foglalkoztunk, mint vakaróztunk, s irtottuk a hasunkon ide-oda menetelő poloskákat. Ekkor néhányan kitaláltuk, hogy cókókunkkal együtt lekötözünk a Dunán veszteglő tutajokra. Lehordtuk féregtelenített szalmaszájkainkat, ládáinkat, és ott aludtunk, a szabad ég alatt. Forró nyár volt 1918-ban, ezért mi ott tűrhetően jól „üdültünk”. Aki tudott úszni, naphosszat lubickolt a vízben. Aki valamiféle tanfolyamra járt, mint én, az pedig délután. Én azonban csak néztem őket sóvárogva, mert nem tudtam úszni. Odahaza, az Albis patakban a békáknak is csak hasig ért a víz, az Ér mesze folydogált tőlünk. Ennek dacára, abból az elméleti tételből kiindulva, hogy a víz fenntartó erejének esetemben is érvényesülnie kell, egyik nap fogtam magam, beleugrottam a Dunába, és próbáltam ugyanazokat az úszómozdulatokat végezni, amelyeket bajtársaimtól ellestem. Persze, hogy merültem le a víz alá! Kétségbeesetten csapkodtam, nyeltem a vizet, fulladoztam, hol fölmerültem, hol le. A parton napozó rokkantak serege észrevett: Hát ez a hülye mit csinál? – riadóztatták egymást, mire egy pécskai fiú,

Jaczkó András – aki 1924-ben, az így kötött ismeretség és létrejött barátság következtében Imre fiam keresztapja lett –, maga is fellábú rokkant, pillanatok alatt leoldotta a műlábát, és bedobta magát a vízbe, utánam. Aztán mások is. Kihúztak a vízből, azt hiszem, nem sokkal előbb, mint ahogy már késő lett volna... Kérdezik tőlem, amint kihányom a vizet, és szóhoz jutok: mi van velem, megcsalt a szeretőm? Különös módon e kérdésre Tatár Ágnes alakja jelent meg előttem, és már ráztam is a fejemet, hogy nem, dehogy, csak azt hittem botor módon, hogy az úszáshoz elég a bátorság és az akarat. Ezt tehát szó szerint „megúsztam”, hála Jaczó Bandinak. A tutajokról aztán beköltöztettek bennünket a Révész utcai utókezelő gyógyintézetbe, majd augusztus közepe táján vissza, az újrafestett, kitakarított, rendbe tett Váci utcai iskolaépületbe, a régi helyünkre.

Nézegetem váradi szobám falán azt a fényképet, amelyet a Gellérthegy oldalában, Szent Gellért püspök szobránál, a félköríves oszlopsor előtt felsorakoztatva készített rólunk egy fényképész, 1918 nyarán! Vajon hányan élünk még az ott láthatók közül? És vajon az élőknek hol, merre van a hazájuk? A holtak hol nyugsznak, ha ugyan szolgaföldben is nyugodhatnak?... Mozgalmas esztendő volt számomra 1918, nem csak az Osztrák–Magyar Monarchia mint államalakulat számára. Ez utóbbi ugyanis akkor fejezte be a pályáját, az enyém pedig akkor ősszel vette kezdetét.

Írtam, hogy elhárítottam Idesék vagy testvéreim Pestre látogatását 1917 karácsonyán. Akkor már a Budapestre utazó vidéki ember még előrendeléssel sem juthatott vendégszobához, a panziók se fogadták be őket, különösen egy-két éjszakára nem. Ha igen, megfizethetetlen áron. Pályaudvarokon, hidak alatt, kapuk alatt, parkokban éjszakáztak a vidékről fölruccanók vagy az Erdélyből, Felvidékről, Bácskából érkező menekültek, ha nem volt rokonuk, aki befogadja őket. Ott, kint viszont a kemény hidegen kívül a rendőrség is zaklatta őket. A főváros didergett. Az új gáz- és villany-előfizetés vagy beszerelés energiahiány miatt tilossá vált. Rendelet jelent meg, hogy a lakást csak akkor szabad fűteni, ha beteg van a háznál. Ez a szigorú előírás aztán előidézte, hogy ahol nem volt addig beteg, legyen.

1917 őszén a központi hatalmak csapatai váratlan győzelemre hajszolták kimerült csapataikat a 11. isonzói csatában, az olasz front átmenetileg összeroppant, osztrák–magyar kézre került

nagy terület, Udine, Velence, Torino, és a Piave felé megnyílt az út. Oroszországban pedig a bolsevik „forradalomtól” lehetett remélni a különbékét. Eközben szűkebb hazám vidékén, Székelyhídon és környékén hastifusztörvény tört ki, igen sok halálessel. Az 1900-as korosztály sorozására is sor került, 1918 márciusában bevonultak a tizennyolc évesek, nyáron már a frontra is kerültek. Írták hazulról, hogy a váradi csapatkórház sikkasztó gazdasági vezetőjének, Strasszer Aladárnénak hetévi fegyházbüntetését a Kúria öt évre mérsékelte, a büntetés „túl magas” volta miatt.

Ebben az időben legfőképp az igen tartalmas *Pesti Napló* mindennapos olvasója lettem. Abban olvastam Szép Ernő *Lila akác* című elbeszélésének folytatásos közlését. Meg Szomaházy István regényét, az *Expresszvonatot*, de azt – „méltóságos uram, így, úgy” – nem tudtam valahogy végigolvasni. Olyanformán voltam vele, mint később Veres Péter jegyzeteiben olvastam, valami hasonló írásműről: „úri nyavalygás, intézzék el az urak egymás közt”. 1918 elejétől cikksorozatot is közölt a lap, afféle „mi lesz velük, ha hazatérnek” címmel, ami olyasmit sugallt, hogy vége felé közeledünk a nagy húsdarálásnak. De ennek körülményeit el se tudtuk, el se lehetett akkor még képzelni! Ez év januárjában jelent meg Gábor Andor *Doktor Senkije* is, előzőleg ez is a *Pesti Naplóban*, ez viszont nagyon szórakoztatott.

Wilson amerikai elnök híres-nevezetes 14 pontja is a januári lapokban volt olvasható. Nagy viták zajlottak le róla

köreinkben, esténként, mert lényege az volt, hogy a népek saját maguk döntsenek a sorsukról, s ez alapon létesüljenek új nemzeti államok is, pl. Lengyelország, Ausztria–Magyarország népeinek pedig autonómiát követelt. Már akkor kiderült, hogy ha erre sor kerül, igen nehéz lesz olyan határokat vonni az egyes etnikumok között, amelyeket az érintettek igazságosnak fogadnak el, annyira összevissza van keveredve a Duna-medence nagy részében egyik nemzet és nemzetiség a másikkal. A *Pesti Napló* közben nap nap után kongatta a vészharangot: „Nem lesz szappan!”, „Nem lesz cukor!”, „Nem lesz fűtőanyag!” Csak arról nem írt, hogy akkor mi lesz, ha semmi se lesz.

A román kormány, amelyik eddig az orosz hadseregre támaszkodott, a bolsevik forradalom kitörése és az orosz államhatalom átmeneti gyöngülése láttán „hadat üzent” a Szovjetnek, és magához szippantotta Besszarábiát, a Prut és a Dnyeszter között, ezzel kárpótolva magát a két évvel azelőtti veszteségeért. Az antibolsevista antant szentesítette az akciót.

1918 elején letartóztatták a pesti Galilei Kör vezetőinek jó részét, pacifizmus, háború- és rendszerellenesség címén, a kört fel is oszlatta a kormány. Szeptemberig folyt a per ellenük. Év végére – mint tudjuk – egy részük a hazai kommunista párt alapítói közé került, ezzel bizonyítva, amit addig hevesen tagadtak a bíróság előtt, hogy valóban az addigi rend és a háború ellenségei voltak.

A ma már nagyra becsült festőművészt, Csontváry Kosztka Tivadart akkoriban a *Pesti Napló* cikkeiben afféle skizofrén különccnek mutatták be, aki a Japán Kávéházban ilyen kijelentésekkel kacagtatja a jelenlevőket: „Most megfestem a Magas-Tátrát, életnagyságban!” Vagy ha azt olvasta az újságokban, hogy a király náthás, rögvést táviratot adott föl a kabinetirodának: „Királyt napra kitenni! Csontváry.” Vidéki patikussegéd volt, aki „belső sugallatra fogott ceruzát és papírt” – írta róla az újság.

A polgári lapok 1917 októbere után egyre hevesebben keltek ki azok ellen, akiket *szalobolseviknek* neveztek, akik – mint Vázsonyi Vilmos is kijelentette – istenítik Lenint, Trockiját és eszméiket, s ezáltal gyengítik a központi hatalmak egységét, és az antant malmára hajtják a vizet. A németek és a béke ügyében tapogatózó, monarchiabeli politikusok pedig arról panaszkodtak, hogy Trockijjal nem lehet a különbékéről komolyan

tárgyalni, mert kétszínű alak: nem békét, hanem bolsevik világforradalmat akar!

1918 februárjában zajlott le a két nagy háború között oly sokat emlegetett *cattarói tengerészlázadás*, az adriai flottánál. A nemzetiségi katonák azonnali békét, önrendelkezési jogot követeltek. A lázadás leverésében vezető szerepet játszott Horthy Miklós és az általa parancsnokolt tengerészeti erő. De ettől fogva, szerte a Monarchiában, egyre-másra törtek ki a kisebb-nagyobb katonai lázadások, parancsmegtagadások a közös ezredekben. Hódmezővásárhelyen az alacsony hadisegély miatt tüntettek az otthon maradtak, Szegeden tíz-tizenkétezer sztrájkolóőről írtak az újságok. Papírtalpu csizmák és bakancsok hadiszállítói ellen kezdődtek perek Budapesten, katonazubbonyokat papírszövetből gyártók kaptak 3-4 évi börtönbüntetést. Ráadásul kivirágzott az addig csak lappangva létező üzletág: 1000–4000 koronáért alkalmatlansági bizonyítványokat lehetett venni. Akinek tehát volt elég pénze, itthon maradhatott, kihúzhatta magát az értelmetlen öldöklésből.

Éhező hadirokkantak – akkor már a mi ellátásunk is nagyon leromlott – feltörték az egyik nevelőtanárr, majd több parancsnok lakását; lisztet, cukrot, befőttet raboltak. Egyikük lakásában a házőrző kutyát is darabokra tépték.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette:
SZILÁGYI ALADÁR